

Міністерство культури України
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

III МІЖНАРОДНА НАУКОВА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«МУЗЕЙ ЯК ЦЕНТР РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРИ І НАУКИ»

МАТЕРІАЛИ
КОНФЕРЕНЦІЇ
30 жовтня 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ПЕРЕЯСЛАВ»

**МУЗЕЙ ЯК ЦЕНТР РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРИ І НАУКИ**

Матеріали
III Міжнародної наукової інтернет-конференції
30 жовтня 2025 року

Переяслав, 2025

Музей як центр розвитку культури і науки [Текст] : [Матер. III Міжнар. наук. інтернет-конф. (Переяслав, 30 жовтня 2025 р.)] / НІЕЗ «Переяслав», Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного. – Переяслав, 2025. – 78 с.

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
(протокол № 7 від 01.11.2024 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Марина Навальна, докторка філологічних наук, професорка, заступниця генерального директора Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» з науково-методичної роботи;

Ігор Гайдаєнко, кандидат історичних наук, учений секретар Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»;

Андрій Кузьменко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-дослідного відділу «Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»;

Сергій Кикоть, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (відповідальний за випуск).

До збірника увійшли матеріали III Міжнародної наукової інтернет-конференції «Музей як центр розвитку культури і науки», яка проходила 30 жовтня 2025 року на базі науково-дослідного відділу «Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Матеріали вміщують наукові розвідки дослідників, у яких проаналізовані інтеграція цифрових технологій у музейну діяльність, креативні індустрії в музейній галузі, інновації у музейній роботі, особливості діяльності музейних закладів в умовах військового стану в Україні, окремі регіональні етнографічні студії тощо.

Для музейних працівників, краєзнавців, істориків.

УДК 338.48:008(477)

Олександр Ішук,
здобувач освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Рівненського державного гуманітарного університету

ВИКЛИКИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ

У статті проаналізовано проблематику надмірної комерціалізації культурної спадщини в контексті розвитку регіонального туризму. Обґрунтовано, що інтенсифікація туристичних потоків за відсутності культурно чутливого менеджменту призводить до трансформації автентичних культурних практик у театралізовані шоу, фізичного руйнування об'єктів спадщини та ерозії локальної ідентичності. Систематизовано основні ризики туристичної експансії для культурного середовища регіонів, серед яких виокремлено спрощення традицій, уніфікацію культурних практик, джентрифікацію історичних центрів та витіснення місцевих мешканців. Запропоновано типологію концепцій гармонізації відносин між туризмом і культурою, що охоплює відповідальний туризм, спадщинний туризм, креативний туризм та кластерний підхід. Доведено необхідність впровадження механізмів культурної чутливості, залучення громад до управління та справедливого розподілу економічних вигод для забезпечення сталого розвитку туристичних регіонів України.

Ключові слова: комерціалізація культури, регіональний туризм, культурна автентичність, відповідальний туризм, сталий розвиток, культурна спадщина.

The article analyzes the problem of excessive commercialization of cultural heritage in the context of regional tourism development. It is substantiated that the intensification of tourist flows in the absence of culturally sensitive management leads to the transformation of authentic cultural practices into theatrical shows, physical destruction of heritage sites and erosion of local identity. The main risks of tourist expansion for the cultural environment of regions are systematized, among which the simplification of traditions, unification of cultural practices, gentrification of historical centers and displacement of local residents are highlighted. A typology of concepts for harmonizing relations between tourism and culture is proposed, covering responsible tourism, heritage tourism, creative tourism and a cluster approach. The need to implement mechanisms of cultural sensitivity, community

involvement in management and fair distribution of economic benefits to ensure sustainable development of tourist regions of Ukraine is proven.

Keywords: *commercialization of culture, regional tourism, cultural authenticity, responsible tourism, sustainable development, cultural heritage.*

Розвиток туристичної індустрії в регіонах України супроводжується зростанням використання культурних ресурсів як основи для формування конкурентного туристичного продукту. Культурна спадщина, традиційні практики, історичні об'єкти та креативні індустрії дедалі частіше розглядаються як економічний актив, здатний створювати туристичні потоки та забезпечувати надходження до місцевих бюджетів. Водночас інтенсифікація туристичної діяльності без належного врахування культурних пріоритетів створює суттєві ризики для збереження автентичності, цілісності та життєздатності культурного середовища територій. За умови домінування суто комерційних мотивів і відсутності механізмів культурної чутливості туризм здатен перетворитися з інструменту культурного розвитку на чинник деградації традиційних цінностей та руйнування унікальних культурних пам'яток. Відтак актуальним науковим завданням постає аналіз викликів, що виникають на перетині туристичної експансії та культурного збереження, а також окреслення механізмів збалансованого розвитку, які дозволяють поєднувати економічні вигоди туризму з підтримкою культурної самобутності регіонів.

Питання взаємодії туризму та культури в регіональному вимірі активно досліджується вітчизняними науковцями у контексті соціокультурних трансформацій та економічного розвитку територій. П. Берест розглядає туризм як глобальну соціокультурну послугу та механізм формування суспільної свідомості, підкреслюючи його роль у розширенні культурного горизонту особистості та забезпеченні міжкультурного діалогу через безпосередню взаємодію мандрівників із альтернативними культурними моделями [4]. С. Дичковський акцентує увагу на тому, що туристичні подорожі занурюють значні групи людей в інше соціокультурне середовище, прискорюючи культурний розвиток особистості та стимулюючи взаємовплив різних цивілізацій, що перетворює туризм на потужний каталізатор культурних змін у сучасних реаліях [1]. Х. Дорофєєва досліджує комплексну природу впливу туризму на культурну сферу регіонів, обґрунтовуючи тезу про те, що туристичний інтерес спонукає громади та владні структури дбати про культурну спадщину через реставрацію об'єктів, створення музеїв, розвиток інтерпретаційних програм та відродження традиційних ремесел [6]. В. Худавердієва підкреслює очевидність взаємозалежності культури і туризму, стверджуючи, що історико-культурні об'єкти створюють мотивацію для подорожей, тоді як туризм популяризує

культурні надбання та створює економічні умови для підтримки креативних індустрій [2]. Зарубіжна дослідниця Т. Михалич застерігає щодо негативних наслідків інтенсивної культурної комунікації в туристичних центрах, зазначаючи, що великі маси туристів за домінування споживацького ставлення можуть призвести до нівелювання автентичних культурних цінностей та знищення традиційної ідентичності територій [3].

Незважаючи на наявні дослідження позитивних та негативних аспектів туристично-культурної взаємодії, залишається малодослідженим питання систематизації конкретних викликів комерціалізації культури в українських регіонах та обґрунтування комплексних механізмів збалансованого розвитку, що враховують специфіку вітчизняного контексту та сучасні тенденції глобального туристичного ринку.

Мета дослідження – систематизувати виклики та ризики комерціалізації культури в регіональному туризмі України та обґрунтувати концептуальні підходи до гармонізації відносин між туристичною діяльністю і збереженням культурної автентичності територій.

Сучасний туризм у регіонах дедалі більше спирається на культурні ресурси як основу для створення унікального туристичного продукту. Культурна спадщина формує символічний капітал території, який трансформується в економічний через залучення туристів та генерацію доходів. Водночас така утилітаризація культури породжує фундаментальну напругу між економічною доцільністю та культурною цілісністю. За відсутності належних механізмів регулювання інтенсифікація туристичних потоків призводить до низки негативних наслідків. Комерціалізація культури виявляється у спрощенні та театралізації традиційних практик, коли живі культурні форми перетворюються на поверхневі репрезентації для масового споживання. Традиційні обряди, ремесла, фестивалі втрачають автентичний зміст, трансформуючись у сценічні шоу [11]. Як наслідок, культурна глибина нерідко підміняється видовищністю. Така динаміка особливо небезпечна для нематеріальної культурної спадщини, де носії традицій поступово відмовляються від справжніх практик на користь спрощених версій. Паралельно відбувається уніфікація локальних культурних практик під впливом глобальних трендів. Регіони під тиском конкуренції адаптують свою культурну пропозицію до усталених стереотипів та очікувань відвідувачів, що призводить до втрати культурної своєрідності. Локальна кухня спрощується до кількох популярних страв, культурні заходи копіюють успішні формати інших дестинацій замість розвитку власної унікальності.

Не менш актуальний виклик інтенсивної туристичної діяльності становить фізичне руйнівне навантаження на об'єкти культурної спадщини. Архітектурні пам'ятки зазнають прискореної деградації через постійні потоки відвідувачів, що

створюють механічний знос конструкцій, порушують мікроклімат приміщень та перевантажують інфраструктуру. Відсутність систем управління відвідуваністю та моніторингу стану об'єктів призводить до незворотних втрат [7]. Слід зауважити, що у багатьох українських історичних центрах інтенсивне використання пам'яток відбувається швидше, ніж проводяться реставраційні роботи. Економічні доходи від туризму рідко реінвестуються в охорону спадщини пропорційно до завданої шкоди, послідовно, створюється замкнене коло прискороного зношення культурних ресурсів.

Окремої уваги заслуговує і джентрифікація історичних центрів. Зростання вартості нерухомості, трансформація житлових просторів у об'єкти короткострокової оренди призводить до виштовхування місцевого населення на периферію. Така динаміка руйнує систему цінностей місцевої спільноти, яка, власне, створювала культурну автентичність території. Історичні квартали втрачають функцію живого середовища місцевої культури, перетворюючись на музеєфіковані простори для туристичного споживання [10]. Як наслідок, місцеві втрачають доступ до власного культурного середовища, що підриває можливість органічного відтворення локальної культури.

Усвідомлення зазначених викликів спонукало до формування концептуальних підходів, спрямованих на узгодження відносин між туризмом і культурою. Одним із вдалих прикладів слугує концепція відповідального туризму, що передбачає врахування інтересів приймаючої спільноти, збереження культурної автентичності та справедливий розподіл економічних вигод. В. Демко зазначає, що реалізація цієї концепції передбачає впровадження стандартів соціальної відповідальності туристичних операторів, активне залучення місцевих громад до прийняття рішень та реінвестування значної частини прибутків у локальну економіку. Очікуваними ефектами впровадження концепції виступають гармонізація інтересів індустрії та спільноти, мінімізація негативних соціокультурних наслідків та підвищення рівня життя місцевого населення [5].

Цікавою є й концепція спадщинного туризму, що передбачає залучення самих туристів до охорони культурної спадщини через освітні та волонтерські ініціативи. Замість пасивного споживання об'єктів пропонується активна участь у процесах збереження та реставрації. Механізми реалізації охоплюють розробку освітніх програм з акцентом на цінності збереження, організацію волонтерських проєктів з реставрації, створення інтерпретаційних центрів. Такий підхід дозволяє підвищити обізнаність туристів про культурні цінності, сформувати повагу до локальної спадщини та залучити додаткові ресурси для охоронної діяльності. Креативний туризм пропонує туристам інтерактивний досвід активної участі в місцевій культурі замість пасивного споглядання. Організація майстер-класів із традиційних ремесел, програми культурного занурення в

повсякденне життя громади, інтерактивні туристичні продукти формують якісно інший тип взаємодії [8]. Відповідно, реалізація концепції сприяє поглибленню міжкультурного взаєморозуміння, усвідомленому ставленню до культурної різноманітності та збереженню автентичних практик через їх органічне включення в туристичний досвід. Креативний туризм особливо перспективний для українських регіонів, багатих на живі традиції, оскільки дозволяє трансформувати культурний капітал у економічний без втрати автентичності.

Кластерний підхід передбачає створення мережевих структур, що об'єднують туристичні підприємства, заклади культури, креативні індустрії та освітні установи в єдину екосистему. Формування партнерських мереж, створення координаційних платформ, розробка інтегрованих туристичних продуктів створюють синергетичний ефект від взаємодії секторів [9]. Культурні кластери дозволяють досягти комплексного розвитку території, підвищити конкурентоспроможність регіону через унікальну пропозицію та забезпечити справедливий розподіл вигод між різними учасниками туристично-культурної екосистеми.

Отже, комерціалізація культури в регіональному туризмі породжує суттєву напругу між економічними вигодами та необхідністю збереження автентичності територій. Основні виклики концентруються навколо спрощення традиційних практик, уніфікації локальних культур, фізичного зношення об'єктів спадщини та джентрифікації історичних центрів. Подолання згаданих викликів вимагає впровадження концептуальних підходів до гармонізації відносин туризму та культури, серед яких найбільш перспективними для українського контексту є відповідальний туризм, спадщинний туризм, креативний туризм та кластерний підхід. Основними механізмами збалансованого розвитку виступають залучення громад до управління туристичною діяльністю, реінвестування туристичних доходів у збереження спадщини, впровадження освітніх програм для туристів, створення інтерактивних форм культурного досвіду та формування партнерських мереж між різними акторами. Для українських регіонів впровадження механізмів культурної чутливості в туристичний розвиток слугує необхідним механізмом забезпечення довгострокової конкурентоспроможності та збереження унікальної культурної ідентичності територій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Dychkovskyy S. I. Cultural tourism of the industrial age: global and local perspectives. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*. 2020. No. 2. P. 17–26. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220339> (date of access: 03.10.2025).

2. Khudaverdiyeva V. Culture and tourism as a component part of the historical and cultural heritage in globalization and European integration. *Ukrainian Art Discourse*. 2022. Spec. P. 56–63. URL: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.spec.7> (date of access: 03.10.2025).
3. Mihalic T. Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research*. 2020. Vol. 84. URL: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025> (date of access: 03.10.2025).
4. Берест П. Соціокультурний феномен туризму: культурологічний контекст. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 листоп. 2021 р. Київ, 2021. С. 17–18. URL: https://www.researchgate.net/publication/393464196_Sociokulturnij_fenomen_turizmu_kulturologicnij_kontekst (дата звернення: 02.10.2025).
5. Демко В. С. Відповідальний туризм як інструмент сталого розвитку: концепції, принципи та виклики. *Сучасні виклики та сталий розвиток економіки і бізнесу*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 10 груд. 2024 р. Запоріжжя, 2024. С. 177–180. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/23756/1/Zbirka_tez_EIB_2024_1.pdf#page=178 (дата звернення: 07.10.2025).
6. Дорофєєва Х. М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 184–190. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclef1ndmkaj/https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/31.pdf (дата звернення: 03.10.2025).
7. Дутчак О. Вплив туризму на охорону історико-культурних пам'яток: досвід та перспективи. *Науковий огляд*. 2013. С. 1–8. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/35/28> (дата звернення: 07.10.2025).
8. Зарічняк А., Лозинська О. Концепція креативного туризму: генеза та основні компоненти. *Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 27–28 квіт. 2023 р. / ред. І. Перевозова. Львів, 2023. С. 723–726. URL: <https://lib-gero.pnu.edu.ua/handle/123456789/20800> (дата звернення: 07.10.2025).
9. Мікула Н., Дацко О. Кластер народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону. *Міжнародна економічна політика*. 2010. № 1-2. С. 210–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2010_1-2_11 (дата звернення: 08.10.2025).
10. Соснова Н. С. Джентрифікація, як риса сучасної міської динаміки (на прикладі м. Львова). *Містобудування та територіальне планування*. 2011.

№ 41. С. 411–419. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_58 (дата звернення: 07.10.2025).

11. Трегубов Д., Трегубова І. Проблеми збереження традиційної культури та їх розв'язання в межах дошкільного виховання. *Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування*: матеріали наук.-практ. конф. із міжнар. участю, м. Харків, 25–26 черв. 2021 р. Харків, 2021. С. 273–278. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Cherhik_Nataliia/Ukrainska_muzeohrafiia_poshatku_KhKh_stolittia_na_storozhi_narodnykh_tradytsii.pdf (дата звернення: 07.10.2025).

УДК 069.1:004.9:008

Сергій Кикоть,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу

«Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного»
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МУЗЕЇВ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

У статті проаналізовано діджиталізацію музеїв в умовах сьогодення, доведено важливість і необхідність цього процесу. Виокремлено основні аспекти діджиталізації музеїв і показано їх практичне значення.

Ключові слова: музей, музейний простір, діджиталізація, комунікація.

The article analyzes the digitalization of museums in the context of contemporary realities and demonstrates the importance and necessity of this process. The main aspects of museum digitalization are identified, and their practical significance is shown.

Keywords: museum, museum space, digitalization, communication.

На сьогоднішній день майже всі сфери людського життя охоплені процесом діджиталізації. Не є винятком у цьому контексті й сфера культури, зокрема музеї.

Завдання сучасних музеїв – це не лише збереження культурних цінностей, поповнення колекцій, створення експозицій, а в першу чергу публічне представлення цих культурних цінностей, що дозволяє ознайомити з

ЗМІСТ

Сергій Виткалов, Володимир Виткалов УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ РЕГІОНУ У ЧАС ВІЙНИ: З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ	3
Максим Главацький БОНДАРСТВО ЯК ДЕРЕВООБРОБНЕ РЕМЕСЛО СЛОВІДСЬКОЇ УКРАЇНИ В ЕКСПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ	7
Ольга Гудзій ФОНДОВА КОЛЕКЦІЯ ВИШИВАНOK РЖИЩІВСЬКОГО АРХЕОЛОГО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ЯК ДЖЕРЕЛО ІДЕНТИЧНОСТІ КРАЮ	14
Олександр Іщук ВИКЛИКИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ТУРИЗМІ	24
Сергій Кикоть ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МУЗЕЇВ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	30
Сергій Козлинець КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОСНОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БРЕНДУ РЕГІОНУ	34
Тамара Кондратенко, Наталія Кондратенко, Роман Прохватило ДО ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ ПЕРСЬКОЇ ЗБРОЇ З КОЛЕКЦІЇ ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО	36
Андрій Кузьменко МУЗЕЙ У ВИМІРІ ОРГАНІЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ ФРЕНКА ЛЛОЙДА РАЙТА	46
Каріна Мохначук КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ І КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА РЕГІОНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	49
Галина Онікієнко МЕДІАМУЗЕЙ: ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МУЗЕЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	51
Іванна Самоїл СМАК ІСТОРІЇ У КЕЛИХУ: МУЗЕЙ ХМЕЛЯРСТВА ТА ПИВОВАРІННЯ ВАТ «РІВЕНЬ» (м. РІВНЕ)	55
Віра Сарнавська ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У МУЗЕЙНІЙ СФЕРІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	60

Анна Таборовець РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРЯДОВОГО ХЛІБА ПОЛІССЯ І ПОДІЛЛЯ	62
Світлана Чміленко КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ МУЗЕЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	67
Катерина Шеліган МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЙОГО ІННОВАЦІЇ В МУЗЕЙНІЙ, БІБЛІОТЕЧНІЙ, КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІЙ, ТЕАТРАЛЬНО- КОНЦЕРТНІЙ ТА ІНШИХ СФЕРАХ	73

Музей як центр розвитку культури і науки [Текст] : [Матер. III Міжнар. наук. інтернет-конф. (Переяслав, 30 жовтня 2025 р.)] / НІЕЗ «Переяслав», Меморіальний музей академіка В. Г. Заболотного. – Переяслав, 2025. – 78 с.

Враховуючи свободу наукової творчості редколегія приймає до друку публікації та статті тих авторів, думки яких не в усьому розділяє.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Передрук і відтворення опублікованих матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на збірник матеріалів наукової конференції «Музей як центр розвитку культури і науки».

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати і скорочувати текст.

Адреса оргкомітету:

вул. Т. Шевченка, 8, м. Переяслав,
Бориспільський р-н, Київська обл., Україна, 08400
E-mail: niez_conferences@ukr.net

Матеріали конференції розміщені на сайті

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
<https://www.niez.com.ua>

Коректори: А. В. Кузьменко, С. М. Кикоть
Комп'ютерна верстка: С. М. Кикоть
Дизайн обкладинки: І. В. Гайдаєнко

